

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١١٤٥٥٧

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری رشته زبانشناسی همگانی

بررسی زبانشناختی استعاره در قرآن: رویکرد نظریه معاصر استعاره
(چارچوب شناختی)

شیرین پورابراهیم

استاد راهنما

دکتر ارسلان گلفام

اساتید مشاور

دکتر فردوس آقاگلزاده - دکتر عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا

فروردین ۱۳۸۸

۱۱۴۵۵۸

کتابخانه مرکزی
شعبه کتابخانه مرکزی

۱۳۸۸ / ۲ /

بسمه تعالی

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی رساله خانم شیرین پور ابراهیم

تحت عنوان « بررسی زبانشناختی استعاره در قرآن: رویکرد نظریه معاصر استعاره

(چارچوب شناختی)» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه

دکتری پیشنهاد می کنند.

اعضاء هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر ارسلان گلغام	استادیار
۲- استاد مشاور (اول)	دکتر فردوس آقاگل زاده	استادیار
۳- استاد مشاور (دوم)	دکتر عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا	استادیار
۴- استاد ناظر داخلی	دکتر حمیدرضا شعیری	دانشیار
۵- استاد ناظر داخلی	دکتر خلیل پروینی	دانشیار
۶- استاد ناظر خارجی	دکتر علی محمد حق شناس	استاد
۷- استاد ناظر خارجی	دکتر شهین نعمت زاده	استادیار
۸- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی:	دکتر حمیدرضا شعیری	دانشیار

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خرد، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
و کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته زبان فارسی است
که در سال ۱۳۸۸ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر اسحاق طهام ، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر فریدون کامطرازه و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر عالی کریمی نگارنده از آن دفاع شده است.

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجوی تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب سیدین پور ابراهیم دانشجوی رشته زبان فارسی مقطع دکتری متعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: سیدین پور ابراهیم

تاریخ و امضا:

۱۳۸۸/۲/۱۲

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

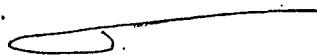
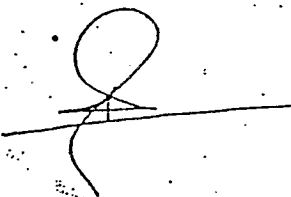
ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب و یا نرم افزار و یا آثار ویژه حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید یا مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره های ملی، منطقه ای و بین المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم الاجرا است.

تقدیم به همسر و دخترم

تشکر و قدردانی

با سپاس از خداوند بخشننده مهربان، لازم می دانم از تمامی اساتید، دوستان و عزیزانی که در مراحل مختلف اجرای این پژوهش و دیگر مراحل تحصیلی، بنده را مورد لطف، حمایت و پشتیبانی مادی و معنوی قرار داده اند تشکر و قدردانی نمایم.

در ابتدا لازم است از جناب آقای دکتر ارسلان گلفام، که راهنمایی این رساله را تقبل فرمودند و در تمام مراحل اجرای این کار مرا یاری نمودند تشکر نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر آقاگلزاده که هم زحمت مشاوره این پژوهش را عهده دار بودند و هم به عنوان مدیر گروه زبانشناسی، در مراحل مختلف تصویب تا دفاع همکاری دوستانه ای مبذول داشتند قدردانی نمایم. و نیز از سرکار خانم دکتر کامبوزیا، استاد بنده و مشاور این رساله تشکر فراوان دارم. قطعاً به پایان رساندن این رساله بدون اعمال دقت نظرهای ایشان و استفاده از نکته های علمی و اطلاعات قرآنی ایشان ممکن و میسر نمی بود.

از جناب آقای دکتر علی محمد حق شناس و سرکار خانم دکتر شهین نعمت زاده، جناب آقای دکتر حمیدرضا شعیری و نیز استاد گرامی جناب آقای دکتر خلیل پروینی که همگی قبول زحمت فرمودند و داوری این رساله را تقبل فرمودند بسیار سپاسگزارم.

از همه اساتید گروه زبانشناسی دانشگاه تربیت مدرس از جمله جناب آقای دکتر واحدی و نیز استاد ارجمند جناب آقای دکتر دبیر مقدم که در جهت توسعه علمی رشته زبانشناسی و انتقال آموزش ها و پژوهش های روزآمد به دانشجویان تلاش فراوان نموده اند تشکر و قدردانی می نمایم. نیز از دوستانم سرکار خانم سیده فاطمه علوی و فاطمه نعمتی که در اجرای این رساله و سایر امور همواره از کمک های آنها استفاده کرده ام سپاسگذارم. از کارشناس محترم گروه زبانشناسی، سرکار خانم کاوه که تلاش مداومی برای برطرف شدن مشکلات بنده و سایر دانشجویان به عمل آورده اند، سپاسگزارم.

همچنین از جناب دکتر حجت الاسلام والمسلمین ابراهیم ابراهیمی رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی و عضو هیأت علمی دانشگاه اراک که نرم افزارهای پژوهشی المیزان، نمونه و نور را در اختیار بنده قرار دادند و نیز از جناب استاد فرهاد رجبی نوش آبادی، از گروه عربی دانشگاه اراک، به دلیل در اختیار قرار دادن منابع مختلف قرآنی مورد نیاز، بسیار سپاسگزارم.

همچنین از لطف و عنایت همه جانبه خانواده بخصوص همسرم آقای داریوش خواجوی، بسیار تشکر و قدردانی می کنم و موفقیت خود را در این دوره تحصیلی مرهون و مدیون تشویق ها، راهنمایی های دلسوزانه و شکیبائی ایشان می دانم. و نیز از دخترم زهرا، که همواره در طی این دوره تحصیلی همراه من بوده اند تشکر می کنم.

در پایان، تمام موفقیت های حاضر را مدیون لطف خدا، راهنمایی و مشاوره اساتید و دوستان می دانم. و در عین حال، هرگونه کاستی و نقصی را در این رساله، متوجه خود می دانم و امیدوارم که این نواقص در پژوهش های آینده به حداقل برسد.

چکیده فارسی

هدف رساله حاضر «بررسی زبانشناختی استعاره در قرآن: رویکرد نظریه معاصر استعاره (چارچوب شناختی)» است. داده های پژوهشی، شامل تمام آیات موجود در نیمه نخست قرآن کریم می باشد. پرسشهای پژوهش عبارتند از: انواع استعاره در قرآن، در چارچوب مدل شناختی کدامند؟ مبانی استعاره های تصویری قرآن را چگونه می توان تبیین کرد؟ و استعاره های موجود در قرآن چگونه با هم پیوند برقرار می کنند؟ فرضیه های پژوهش عبارتند از: زبان قرآن حاوی استعاره های ساختاری، جهت‌ی و هستی‌شناختی است. استعاره های مفهومی یا تصویری قرآن را می توان بر اساس رویکرد تجربه‌گرایانه لیکاف و جانسون تبیین کرد. و استعاره های موجود در قرآن طبق مدل شناختی با هم پیوند برقرار می کنند. یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد که در زبان قرآن سه نوع استعاره هستی‌شناختی پدیده ای، ظرف و شخصیت بخشی و سه نوع استعاره جهت‌ی بالا/ پایین، پشت/ جلو و نزدیک/ دور و استعاره های ساختاری متعددی از جمله زندگی، اعضای بدن و زمان وجود دارد. همچنین، استعاره های مفهومی موجود در زبان قرآن دارای دو مبنای تجربی می باشند: جسمانی و فرهنگی. افزون بر این، استعاره های هستی‌شناختی و جهت‌ی و نیز طرحواره های تصویری زیربنای استعاره های ساختاری اند و میان آنها پیوند برقرار می کنند

واژگان کلیدی: معنی‌شناسی شناختی - نظریه استعاره معاصر - استعاره مفهومی - طرحواره تصویری - زبان قرآن

۱	فصل اول. مقدمه و کلیات طرح تحقیق.....
۱-۱	مقدمه.....
۲	۱-۲- تعریف مسأله.....
۳	۱-۳- سوالات اصلی پژوهش.....
۴	۱-۴- اهداف پژوهش.....
۵	۱-۵- ضرورت پژوهش.....
۶	۱-۶- فرضیه های پژوهش.....
۶	۱-۷- روش انجام پژوهش.....
۸	۱-۸- جنبه های نوآوری.....
۹	۱-۹- محدودیت های پژوهش.....
۱۱	۱-۱۰- فصل های رساله.....
۱۳	فصل دوم. مروری بر پیشینه تحقیق.....
۱۴	۲-۱- زبانشناسی شناختی و پیشینه آن.....
۱۷	۲-۲- معنی شناسی شناختی.....
۱۹	۲-۳- استعاره چیست؟.....
۱۹	۲-۳-۱- نظریه استعاره تشبیهی.....
۲۱	۲-۴- استعاره شناختی یا مفهومی.....
۲۶	۲-۵- پیوند عصب شناختی تصورات و مفاهیم استعاری.....
۲۸	۲-۶- شناسایی استعاره.....
۳۰	۲-۷- کاربرد نظریه استعاره معاصر.....
۳۰	۲-۷-۱- در ادبیات.....
۳۴	۲-۷-۲- در سیاست.....
۳۶	۲-۷-۳- در زبان.....
۴۵	۲-۷-۴- در مذهب.....
۵۴	۲-۸- مطالعات زبانی و زبانشناختی بر روی قرآن.....
۵۴	۲-۸-۱- مطالعات گفتمان و نشانه شناسی.....
۵۵	۲-۸-۲- آواشناسی و واج شناسی قرآن.....
۵۶	۲-۸-۳- ترجمه قرآن.....

۵۷.....	۲-۸-۴- معنی شناسی قرآن.....
۵۸.....	۲-۸-۵- استعاره ادبی در قرآن.....
۶۱.....	۲-۸-۶- آفرینش هنری در قرآن از دیدگاه سید قطب.....
۶۴.....	۲-۸-۷- استعاره شناختی در قرآن.....
۷۳.....	۲-۹- خلاصه فصل.....
۷۴.....	فصل سوم. چارچوب نظری تحقیق.....
۷۵.....	۳-۱- مقدمه.....
۷۵.....	۳-۲- استعاره قراردادی مفهومی.....
۷۷.....	۳-۲-۱- استعاره های جهتی.....
۷۸.....	۳-۲-۲- استعاره های هستی شناختی.....
۸۰.....	۳-۲-۳- استعاره های ساختاری.....
۸۱.....	۳-۳- مختصات استعاره.....
۸۴.....	۳-۳-۱- اصول نه گانه استعاره مفهومی.....
۸۷.....	۳-۳-۲- نظریه استعاره پایه.....
۹۱.....	۳-۳-۳- نظریه آمیختگی.....
۹۴.....	۳-۴- طرحواره تصویری چیست؟.....
۹۵.....	۳-۴-۱- طرحواره های حجمی.....
۹۶.....	۳-۴-۲- طرحواره حرکتی.....
۹۷.....	۳-۴-۳- طرحواره قدرتی.....
۱۰۰.....	۳-۵- مبانی تجربی استعاره شناختی.....
۱۰۳.....	۳-۶- خلاصه فصل.....
۱۰۴.....	فصل چهارم. تجزیه و تحلیل داده های تحقیق.....
۱۰۵.....	۴-۱- مقدمه.....
۱۰۶.....	۴-۲- استعاره های هستی شناختی.....
۱۰۷.....	۴-۲-۱- استعاره های پدیده ای یا جسمی در قرآن.....
۱۲۷.....	۴-۲-۲- استعاره های شخصیت بخشی در قرآن.....

۱۳۴۳-۲-۴- استعاره های ظرف در قرآن
۱۴۰۳-۴- استعاره های جهتی در قرآن
۱۴۱۱-۳-۴- استعاره های جهتی بالا/ پایین
۱۵۴۲-۳-۴- استعاره های جلو/ پشت
۱۵۸۳-۳-۴- استعاره دور / نزدیک
۱۶۵۴-۴- استعاره های ساختاری
۱۶۵۱-۴-۴- استعاره های زندگی
۱۸۱۲-۴-۴- استعاره اعضای بدن
۱۸۲۱-۲-۴-۴- چشم
۱۹۱۲-۲-۴-۴- گوش
۱۹۵۳-۲-۴-۴- صورت
۲۰۰۴-۲-۴-۴- دهان
۲۰۶۵-۲-۴-۴- دست
۲۱۶۶-۲-۴-۴- پا
۲۲۴۳-۴-۴- زمان به مثابه مکان
۲۲۸۵-۴- خلاصه فصل
۲۳۱ فصل پنجم. نتیجه تحقیق
۲۳۲۱-۵- نتیجه
۲۳۴۲-۵- پاسخ به پرسشهای پژوهش و بررسی فرضیه ها
۲۳۴۱-۲-۵- پرسش های پژوهش
۲۳۴۲-۲-۵- پاسخ به پرسش های پژوهش
۲۳۹۳-۲-۵- فرضیه های پژوهش
۲۳۹۳-۵- کاربردهای پژوهش
۲۴۰۱-۳-۵- معنی شناسی
۲۴۰۲-۳-۵- معناشناسی قرآن
۲۴۰۳-۳-۵- ترجمه
۲۴۱۴-۵- ارائه پیشنهاداتی برای مطالعات آینده
۲۴۲ فهرست منابع و مآخذ
۲۴۸ واژه نامه انگلیسی - فارسی

۲۵۰.....واژه نامه فارسی- انگلیسی

۲۵۲.....چکیده انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۲۶	جدول ۱-۴ استعاره هستی شناختی جسمی یا پدیده ای در قرآن.....
۱۳۴	جدول ۲-۴ استعاره هستی شناختی شخصیت بخشی.....
۱۴۰	جدول ۳-۴ استعاره هستی شناختی ظرف.....
۱۵۴	جدول ۴-۴ استعاره های جهتی بالا/پایین.....
۱۵۸	جدول ۵-۴ استعاره جهتی پشت/جلو.....
۱۶۴	جدول ۶-۴ استعاره جهتی نزدیک/دور.....
۱۸۱	جدول ۷-۴ استعاره زندگی.....
۱۹۰	جدول ۸-۴ طرحواره های تصویری مربوط به دیدن.....
۲۲۳	جدول ۹-۴ استعاره اعضای بدن.....

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان
۹۳	تصویر ۱-۳ استعاره در نظریه آمیختگی.....
۹۵	تصویر ۲-۳ طرحواره حجمی.....
۹۷	تصویر ۳-۳ طرحواره حرکتی.....
۹۸	تصویر ۴-۳ طرحواره قدرتی ۱.....
۹۹	تصویر ۵-۳ طرحواره قدرتی ۲.....
۹۹	تصویر ۶-۳ طرحواره قدرتی ۳.....
۱۲۴	تصویر ۱-۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره های جسمی - پدیده ای.....
۱۳۱	تصویر ۲-۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره های شخصیت بخشی.....
۱۳۸	تصویر ۳-۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره های ظرف.....
۱۳۹	تصویر ۴-۴ طرحواره حجمی.....
۱۳۹	تصویر ۵-۴ طرحواره حرکتی و حجمی.....
۱۴۰	تصویر ۶-۴ طرحواره قدرتی و حجمی.....
۱۵۱	تصویر ۷-۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره های بالا/پایین.....
۱۵۳	تصویر ۸-۴ طرحواره بالا/پایین.....
۱۵۳	تصویر ۹-۴ طرحواره مسیر نزولی.....
۱۵۴	تصویر ۱۰-۴ طرحواره مسیر صعودی.....
۱۵۷	تصویر ۱۱-۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره های پشت/جلو.....
۱۶۳	تصویر ۱۲-۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره های دور نزدیک.....
۱۷۷	تصویر ۱۳-۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره سفر.....
۱۸۰	تصویر ۱۴-۴ طرحواره حرکتی در استعاره سفر.....
۱۸۰	تصویر ۱۵-۴ طرحواره حرکتی در استعاره سفر، راه مستقیم بدون مانع.....
۱۸۰	تصویر ۱۶-۴ طرحواره حرکتی در استعاره سفر، راه مستقیم با مانع.....
۱۸۰	تصویر ۱۷-۴ طرحواره حرکتی در استعاره سفر، از بین بردن مانع.....
۱۹۰	تصویر ۱۸-۴ طرحواره حجمی و حرکتی.....

۱۹۹	تصویر ۴-۱۹ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به صورت
۲۰۵	تصویر ۴-۲۰ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به دهان
۲۱۴	تصویر ۴-۲۱ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به دست ۱
۲۱۴	تصویر ۴-۲۲ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به دست ۲
۲۱۵	تصویر ۴-۲۳ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به دست ۳
۲۲۲	تصویر ۴-۲۴ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به پا ۱
۲۲۲	تصویر ۴-۲۵ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به پا ۲
۲۲۲	تصویر ۴-۲۶ انطباق بین حوزه ای در استعاره های مربوط به پا ۳
۲۲۸	تصویر ۴-۲۷ انطباق بین حوزه ای در استعاره زمان

فصل اوّل

مقدمه و کلیّات طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

هدف از این پژوهش، بررسی زبانشناختی سه استعاره شناختی ساختاری^۱، هستی شناختی^۲ و جهت^۳ در زبان قرآن است که در چارچوب رویکرد شناختی لیکاف و جانسون^۴ ۱۹۸۰ (نظریه معاصر استعاره) صورت می گیرد. به منظور تحقق این هدف، عبارات و واژگان استعاری (اعم از واژه و گروه) که معنای استعاری دارند و غیر از کاربرد اولیه خود در معانی دیگری نیز به کار می روند، از متن عربی قرآن (۱۵ جزء نخست، از ابتدای سوره فاتحه الکتاب تا آیه ۷۵ از سوره مبارکه کهف) استخراج می شود و سپس به منظور پاسخگویی به سؤالات پژوهش و رد یا تأیید فرضیه ها، در چارچوب نظریه شناختی استعاره، مورد بررسی قرار می گیرد. در واقع، هدف این پژوهش آن است که بدانیم حوزه های انتزاعی معنایی قرآنی مثل زندگی، مرگ، قدرت، آخرت، ایمان، هدایت، معرفت و شناخت، سعادت و مفاهیم دینی و انتزاعی از این دست، چگونه در ساخت واژگانی و معنای تحت اللفظی موجود در زبان قرآن نمود می یابند. زبان قرآن، برای بیان مفاهیم بلند و متعالی قرآن، که خاص ادبیات دینی و اسلامی است، از چه استراتژی شناختی بهره می گیرد و آیا داده های زبانی مؤید حضور موثر استعاره به عنوان فرایندی شناختی در بیان معانی انتزاعی و غیرحسی قرآنی است؟ افزون بر استعاره، کدام طرحواره های شناختی، مثل طرحواره حجمی، حرکتی یا قدرتی، در زیرساخت این

¹ - structural metaphor

² - ontological metaphor

³ - orientational

⁴ -Lakoff & Johnson

معانی قرار می‌گیرند. این پژوهش آزمودن نظریه استعاره شناختی از نظر داده‌های قرآنی است و نتیجه‌ای که حاصل می‌شود، کارایی یا عدم کارایی یک نظریه زبانشناسی را بیان می‌کند. این پژوهش متفاوت از سایر پژوهش‌های قرآنی است:

اولاً، تمرکز آن بر داده‌های زبانی است یعنی اینکه به واژه‌ها، و معنای آنها در متن قرآن نظر دارد و تنها از طریق تمرکز بر معنای زبانی است که در صدد رد یا تأیید فرضیات خود است تا به گشایش جنبه‌ای از جنبه‌های نظریه شناختی بپردازد. بر اساس نظریه شناختی، زبان یک امر اشتقاقی است و آنچه در استعاره اهمیت دارد، شناخت است و زبان تنها کلید گشایش رموز شناختی است.

ثانیاً، تمرکز این رساله بر معنی زبانی برای رسیدن به معنی شناختی استعاره است. در واقع چارچوب نظری آن در حیطه معنی‌شناسی شناختی است که خود از حوزه‌های زبانشناسی می‌باشد و بنابراین هدف تحقیق، مطالعه معنای زبانی است. آنچه در این رساله، بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد تبیین چند معنایی واژگان و توسیع‌های معنایی در زبان قرآن در پرتو نظریه استعاره معاصر است. بخشی از این مبحث، تحت عنوان «وجه قرآن» که از علوم قرآنی است، مورد تحلیل‌های سنتی قرار گرفته است و تحقیقات ارجمندی در این زمینه، هر چند کاملاً متفاوت از این پژوهش، صورت گرفته است.

ثالثاً، استعاره شناختی متفاوت از استعاره سنتی به تعبیر ارسطو و بسیاری از ادیبان در رشته‌های ادبیات است. استعاره شناختی گونه‌ای تشبیه نیست و با استعاره در معنای رایج و غیر زبانشناختی و غیر شناختی تفاوت دارد. از این رو، چارچوب این پژوهش، رویکردی نوین و شناختی است که در آن زبان، کلیدی برای درک مفاهیم بنیادین موجود در ذهن بشر است و رویکرد آن منحصر به قرآن یا هر متن مذهبی دیگر نمی‌شود. (برای توضیح بیشتر در این مورد به پیشینه تحقیق در فصل ۲، مراجعه کنید).

۱-۲- تعریف مسأله

متن قرآن حاوی مفاهیم انتزاعی زیادی چون زندگی، ایمان، توحید، معاد، سعادت، شقاوت و غیره است که نحوه انتقال زبانی این مفاهیم و درک آن توسط مخاطبین قرآن درخور تأمل و توجه ویژه

است. به این معنی که چطور زبان قرآن قادر است مفاهیم را به نحوی نشان دهد که مخاطب قادر به درک آن باشد. در واقع، در قرآن مفاهیم انتزاعی و غیر قابل درک و ناملموس زیادی وجود دارد. مسأله این است که قرآن از چه ابزاری برای انتقال این مفاهیم سود می‌جویند؟ آیا مفاهیم در چارچوب همان حوزه‌های انتزاعی مثل مرگ، آخرت، رحمت، کیفر، و غیره بیان می‌شوند که در واقع بشر از آنها درک عینی و ملموسی ندارد و صریح و بی‌واسطه بیان می‌شود، یا اینکه حوزه‌های ملموس تری به عنوان واسطه‌ای برای انتقال معانی برگزیده می‌شوند؟ به گمان نگارنده چارچوب مدل استعاره‌نویس قادر است راهگشای این مسأله باشد، چرا که بر اساس آن در نظام معنایی و شناختی بشر، برخی مفاهیم انتزاعی را می‌توان به مدد مفاهیم ملموس و عینی که در تجارب جسمانی و فرهنگی روزمره بشر به وفور یافت می‌شوند درک نمود. در واقع، مسأله اصلی این است که راهکارهای شناختی موجود در نظریه معاصر استعاره، چگونه در واژگان قرآن منعکس شده است.

قرآن یک متن است یک متن زبانی و نوشتاری که از جملات و جملات آن از گروهها و گروههای آن از واژه‌ها تشکیل شده است. مسأله اصلی مربوط به معنای این واژه‌ها و گروههای زبانی است تا مشخص شود که معانی چگونه از نظر زبانی قالب ریزی شده‌اند. به عنوان مثال، قرآن دارای واژه «فوق» در جمله «ید الله فوق ایدیههم» است. «فوق» در معنای عادی یعنی بالا بودن از نظر مکانی. اما در نظریه استعاره شناختی ادعا چنین است که بر اساس تجربه‌ای که انسان از محیط و اعمال خود در این محیط دارد، این حوزه تجربی عینی، به حوزه غیر عینی «تسلط» تسری می‌یابد و منتقل می‌شود، بطوریکه بالا بودن یعنی احاطه داشتن و توانا بودن و مسلط بودن. در این شرایط ادعا می‌شود که عبارت استعاری بالا بودن، با تصور ذهنی و ناملموس «توانایی»، همبستگی می‌یابد و منجر به پدیدآیی استعاره تصویری «قدرتمندتر به مثابه بالاتر» می‌شود. مسأله این است که قرآن چگونه از استعاره مفهومی بهره‌جسته است و با کمک مفاهیم ملموس، عینی، تجربی، و بدنی، مفاهیم مورد نظر خود را در حیطه توحید، زندگی، خیر، شر، و سایر مفاهیم مرتبط با دین بیان کرده است؟

۱-۳- سوالات اصلی پژوهش

اما، پژوهش حاضر محدود به یافتن پاسخ به سه سؤال ذیل است:

۱-۳- انواع استعاره در قرآن، در چارچوب مدل شناختی کدامند؟

۲-۳- مبانی استعاره های تصویری قرآن را چگونه می توان تبیین کرد؟

۳-۳- استعاره های موجود در قرآن چگونه با هم پیوند برقرار می کنند؟

۴-۱- اهداف پژوهش

هدف پژوهش عبارتست از بررسی زبان قرآن یعنی واژه ها، و گروههای موجود در آن و یافتن عبارات استعاری به عنوان کانون های استعاره و تشخیص آنها از عبارات و واژه های غیر استعاری. تا مشخص شود یک متن دینی از راهکار شناختی استعاره مفهومی، برای بیان چه مفاهیمی و به چه صورت عمل کرده است. در این پژوهش، به تحقیق در مورد مفاهیم انتزاعی قرآن پرداخته می شود تا مشخص شود این مفاهیم چگونه بیان شده اند. بنابراین، تأکید عمده بر روی معنای واژگان است. از سوی دیگر، زبان قرآن یک زبان دینی مذهبی است. می خواهیم ببینیم که چگونه می توان مقوله های مختلف متافیزیکی قرآنی مثل زندگی، مرگ، سعادت، نیکوکاری و غیره که از معانی کلیدی واژگان به کار رفته در قرآن می باشند و همگی مفاهیمی انتزاعی اند را بر اساس ساختار استعاره، آنچنان که در نظریه لیکاف آمده است سنجید. یعنی آیا نظریه استعاره معاصر قادر است این مفاهیم انتزاعی و نحوه انتقال آنها به مخاطب را تبیین نماید یا خیر؟

۵-۱- ضرورت پژوهش

این پژوهش در چارچوب یکی از نظریات نوین زبانشناسی و در واقع در حیطه مطالعات معنی شناسی شناختی صورت می گیرد که امروزه در جهان طرفداران بسیاری دارد. این پژوهش معانی قرآنی را از زاویه ای جدید مورد کنکاش قرار می دهد یعنی دیدگاهی زبانشناختی و معناشناختی. در واقع، در میان زبانها و گونه هایی که تاکنون در چارچوب نظریه معاصر استعاره بدان پرداخته شده است، تاکنون تحقیقی در مورد معنای قرآنی از این زاویه دید زبانشناختی صورت نگرفته است و جای آن در تحقیقات خالی است. قرآن حاوی مفاهیم بلند و متعالی است. اما زبان به کار گرفته در آن از بسیاری جهات ساختاری و معنایی از نوع زبانهای بشر و متناسب با فهم بشر و از این رو قابل مطالعه است. پس می توان با استناد به نظریه هایی مثل استعاره شناختی به برخی از دقایق ساختار معنایی زبان قرآن دست یافت.